

ALTERNATIVNÍ FORMY ŘEŠENÍ RODINNĚPRÁVNÍCH KONFLIKTŮ (MEDIACE)

INGRID KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Ve svém článku se zabývám mediací. Mediace představuje důležitý nástroj pro řešení konfliktních situací. Záměrně není užíván termín „spor“, ten je vyhrazen pro spor jako typ soudního řízení dle z.č. 99/1963 Sb. Předpokladem soudního sporu však je konflikt. Konflikt však nemusí být řešen pouze v rámci soudního řízení. Konflikt lze podle jeho specifik řešit různými cestami, vedle již zmíněného soudního řízení, je možno konflikt řešit v rámci další institucionalizované podoby řešení konfliktů - prostřednictvím rozhodčího řízení. Některé konflikty však s ohledem na svoji specifickou podobu je nejvhodnější řešit cestou mediace. V článku jsou poskytnuty základní informace o mediaci, jejích výhodách a možném přínosu pro konflikty vznikající v rámci rodinněprávních vztahů, nejčastěji konflikty rodičů ohledně výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti k jejich dětem. Právě tento typ konfliktů je nejvhodnější řešit cestou mediace.

Stěžejní část příspěvku je věnována stavu právní úpravy mediace. V České republice právní úprava mediace dosud chybí. Je zpracován návrh zákona o mediaci, v příspěvku je tento návrh zákona analyzován. Další část příspěvku je věnována právní úpravě mediace ve Slovenské republice - z.č. 420/2004 Z.z. o mediácii, která nabyla účinnosti 1.9.2004, a právní úpravě polské obsažené v ust. Art. 183 a násl. Kodeksu postępowania cywilnego, která byla do polského právní řádu zařazena novelizací tohoto právního předpisu účinnou od 10.12.2005. Dále článek obsahuje srovnání zahraničních právních úprav s českým návrhem zákona.

Pozornost je věnována i obsahu směrnic Evropského parlamentu a Rady, když národní právní úpravy odráží jejich obsah. Konečně, o mediaci nelze hovořit pouze z pohledu pozitivního práva. Právě s ohledem na charakter mediace jako neformálního postupu nelze pominout ani regulaci mediace předpisy, které vydávají stavovské organizace mediátorů.

Závěrečná část příspěvku se pak věnuje dalším možnostem využití mediace při řešení dalších konfliktů vznikajících v rámci života rodiny.

Key words in original language

Mediace; mimosoudní řešení konfliktů; spor; rodičovská zodpovědnost; právní úprava mediace; asociace mediátorů; využití mediace.

Abstract

In my article I handle with mediation. Mediation represents an important instrument for conflicts resolution. The term dispute is here purposely not

used. Dispute is used for a type of judicial proceeding 99/1963 Sb. Presumption of a judicial proceeding is a conflict. Conflict does not need to be solved only in a judicial proceeding. Conflict could be solved in accordance of its specific in many ways, next to above mentioned judicial proceeding it could be solved by an alternative institutionally form of resolution – arbitration proceeding. For some conflicts regarding their specific forms is the best way of solving - the mediation. This article includes basic informations about mediation, its advantages and possible benefit for family law conflicts most often for those which results in accordance to parental responsibility between parents and their children. Mediation is the best way how to solve those type of conflicts.

Fundamental part of the article deals with the regularization of mediation. In Czech Republic is none regularization. Actually there is an proposal of a mediation law proceeding and there is an analysis of it in this article. Next part of the article deals with the Slovakia regularization – law No. 420/2004 Z.z. o mediácii, effective from 1.9.2004, and polish regularization by Art. 183 and oth. Kodeksu postępowania cywilnego, effective from 10.12.2005. The article contains also the comparison of those regularization with the czech proposal regularization.

It also deals with the Council directive and the European Parliament directive, while the national regularizations are reflecting their content. After all, there is no possibility to discuss mediation only in the light of positive law. Regarding of the mediation-character as an informal proceeding the fact that mediation is also regulate by an professional organisation of mediators can not be pretermitted.

The last part of the article deals with other possibilities of mediation-utilisation to the conflicts which are arising from family life.

Key words

Mediation; non-judicial conflict resolution; dispute; parental responsibility; regularization of mediation; mediation association; mediation-utilisation.

1. ÚVOD

Mediace představuje alternativní postup pro odstranění mezilidského (mezisubjektového) konfliktu. Ne každý konflikt je nutno řešit cestou soudního řízení. Proto není užíván termín „spor“, ten je vyhrazen pro spor jako typ soudního řízení dle z.č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu v platném a účinném znění (dále jen „o.s.ř.“). Předpokladem soudního sporu však je vždy konflikt. Na mediaci lze nahlížet z mnoha úhlů pohledu, z pohledu psychologa, odborníka na komunikaci, či z pohledu právníka. V důsledku toho můžeme nalézt několik přístupů k definici mediaci. Z pohledu psychologa budou akcentovány vlastnosti tohoto postupu řešení konfliktu vymezující ji oproti jiným, odborník na komunikaci bude akcentovat fáze procesu mediaci. Mediace je chápána jako metoda rychlého, efektivního a kultivovaného řešení sporů za pomoci třetí strany –

mediátora, neformální, mimosoudní proces řešení konfliktů, ve kterém jsou obě strany přítomny dobrovolně. Cílem mediace je vést jednání k porozumění, smírnému řešení a k vytvoření vzájemně přijatelné dohody. Legální definice bude vymezovat atributy tohoto postupu jako typu řízení. Pro účely tohoto příspěvku užívám definici mediace jako postupu, ve kterém dvě nebo více stran konfliktu samy dobrovolně usilují o dosažení dohody o vyřešení sporu za pomoci mediátora.¹

Mediace nepopírá konflikt. Konflikty jsou součástí lidského života. Konflikt lze charakterizovat jako nemožnost dosažení shody v myšlení, představách, kterou pociťuje alespoň jedna strana konfliktu, situaci pak komplikuje i chování druhé strany, v němž může být spatřována snaha o omezování vlastních cílů, představ a zájmů. Konflikt může mít řadu podob, může být otevřený, či skrytý. Nejčastějšími příčinami konfliktů jsou nepochopení, nedorozumění, polopravdy, nevyčtené pravdy, přesvědčení, strach. Konflikty mohou být neřešeny, a to z řady důvodů. Mohou být řešeny cestou kdo z koho, nebo cestou spolupráce. Poslední způsob je nejvhodnější, a proto se na něj mediace soustředí. Vždy jde o situaci, kdy spolu účastníci konfliktu nekomunikují. Při řešení konfliktu touto cestou mají jeho účastníci kontrolu nad výsledkem procesu, přijímají zodpovědnost za výsledek řešení konfliktu a mohou dosáhnout usmíření. V rámci usmíření lze nalézt rozumné řešení konkrétního konfliktu. Mediátor je třetí stranou, která se podílí na řešení konfliktu pouze tím, že vytváří prostředí, ve kterém strany konfliktu mohou konstruktivně komunikovat. Vytváří prostor pro to, aby komunikace mohla probíhat, ukazují účastníkům konfliktu, jak lze takovou cestou řešit i konflikty v budoucnu, a tím učí účastníky konfliktu řešit konflikty touto kooperační cestou. Mediátor je nestranný, nedoporučuje účastníkům řízení konkrétní možnosti řešení konfliktu, neposkytuje jim právní rady, nestaví se na stranu jednoho z účastníků konfliktu. Mediace se liší od facilitace.² Mediace je dobrovolná, jde o proces vycházející z vůle účastníků konfliktu najít řešení svého konfliktu zejména tam, kde vztahy účastníků konfliktů jsou dlouhodobé, blízké, typicky jde o vztahy rodinné, o sousedské vztahy, o pracovníprávní vztahy.³ Mediace je nástrojem pro řešení konfliktu pouze pro ty znesvářené strany, které mají potřebu konflikt řešit, dosažení dohody není povinné. Mediace často končí tak, že dohody dosaženo není. I za takové situace však mediace může být přínosem, může být začátkem pro proces komunikace a uklidnění vztahů mezi stranami konfliktu.

1 definice mediace dle čl. 3 pís. a) směrnice EP 2008/52/ES ze dne 21.5.2008

2 Facilitace je situací, kdy třetí strana intervenuje do procesu řešení konfliktu.

3 Existuje několik možných druhů mediace a) shuttle mediace, kdy mediátor komunikuje se stranami konfliktu odděleně, v průběhu této oddělené komunikace dochází k postupnému sblížení postojů, k setkání stran konfliktu dochází až okamžiku, kdy je uzavřena dohoda, b) transformativní mediace, při které sehrává větší roli vlastní proces mediace, strany sporu se učí vzájemné komunikaci, poznat a pochopit postoje druhé strany konfliktu.

Mediace jako nástroj řešení konfliktu je produktem vývoje moderní a postmoderní doby. Jedinec jako autonomní subjekt práv, nositel svobody, nemá potřebu komunikace. Vědomí vlastní hodnoty a svobody jej spíše svádí k tomu, aby prosazoval své názory na úkor ostatních a společnost je tedy daleko více společností konfliktů. Popření tradičních hodnotových systémů, jejich relativizace přivádí společnost do fáze popsané Hobesem jako společnost vlčů. Takový výsledek samozřejmě není řešením, společnost si uvědomuje nedostatky tohoto vedlejšího produktu koncepce absolutní svobody lidského individua a snaží se nabídnout alternativy. Za zásadní alternativu považují alternativou nabízenou J. Habermasem a jeho diskursivní etikou, která nově přivádí člověka k dialogu, ke komunikaci.

S mediací v její institucionalizované podobě se setkáváme od 60. let 20. století v USA, rozšířila se posléze do západní Evropy. Tento článek se zabývá mediací v České republice, na Slovensku a v Polsku.

2. STAV V ČESKÉ REPUBLICĚ.

Přístup k řešení konfliktu se v posledních desetiletích značně proměňuje. V dřívější době řada konfliktů byla řešitelná za pomoci ne státní, nejčastěji církevní, či jiné mravní autority. Tím jak ustupoval po r. 1948 vliv náboženství i tradiční morálky, došlo současně ke ztrátě prostoru pro řešení konfliktu. Oba tyto ne právní normativní systémy byly nahrazeny tzv. pravidly socialistického soužití. Účastníci konfliktu pak měli možnost řešit svůj konflikt neformálně před svým „kolektivem“ ať už stranickým, mládežnickým, či odborářským ve věcech pracovněprávních.⁴ Řešení konfliktů cestou projednávání v kolektivu efektivní nebylo, když těmto kolektivům chybělo uznání jejich autority aspekt uznání jejich autority jako subjektu schopného a povolného k řešení konfliktu. Podstatou tohoto postupu nebylo hledání společné komunikace, při řešení konfliktu na bázi dobrovolnosti. Iniciativu v tomto směru držel právě onen kolektiv, který řešil konflikt ve svůj vlastní prospěch. Podle právní úpravy ust. §§ 59 až 66 z.č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o.s.ř.“) v období do 31.12.1991 bylo věcí soudu preventivně působit a předcházet sporům, soudy zasílaly podněty příslušným kolektivům, případně pozývaly konkrétní osoby na pohovory dle ust. § 62 o.s.ř. pokud zjistily, že osoby neplní své právní povinnosti, případně dle ust. § 65 o.s.ř. zasílaly upozornění organizacím, případně státním organizacím, pokud soud při své úřední činnosti zjistil porušování práva. Je zřejmé, že u těchto postupů absentoval základní rys mediace, tj. rys dobrovolnosti, iniciativy k řešení konfliktu vycházející od účastníků konfliktu. Proto posléze v r. 1991 došlo ke zrušení těchto ustanovení z důvodu jejich neživotnosti. Ze stručného popisu těchto ustanovení je zřejmé, že se nejednalo o mediaci, jak je stručně charakterizována v úvodu tohoto článku.

⁴ vyhl.č. 82/1965 Sb., kterou se provádí zákoník práce. Konflikt řešila odborová organizace, pokud nedošlo k vyřešení, postupoval se bez dalšího návrh k vyřízení soudu.

Po r. 1989 bylo snad očekáváno, že dojde k návratu společnosti do stavu před r. 1948. K tomuto návratu nedošlo. Po dobu komunistické totality došlo k proměně struktury společnosti, česká společnost je nejateističtější v Evropě, vliv církevní morálky tu není. Obecná morálka české společnosti není morálkou jaká tu byla v r. 1948 (ani nemůže být), není ani taková jaká by být mohla, pokud by nedošlo k únorovému komunistickému puči. Pro současnou českou společnost je charakteristická absence autorit, ke kterým je možno se obrátit, pokud nastane problém, konflikt. Jediným, na koho je možné se obrátit je soud (sám soudní systém však příliš autority ve společnosti nemá). Soudní řešení konfliktu však z povahy věci není vždy vhodné a ostatně ani možné. V rámci soudního řízení lze řešit spor o právo, některé konflikty účastníků soudních řízení však takovými spory nejsou, jde často o problémy mající svůj původ v nedostatečné komunikaci, vzájemné zášti a snaze ublížit druhému, případně ostatním. Tyto problémy právo řešit neumí a nemůže. Na druhé straně jsou ale i právní otázky, které musí být řešeny soudem, ale přesto není vhodné, aby jediným, kdo hledá řešení byl soud. Typickým případem jsou právě rodinněprávní konflikty. Nejčastěji jde o konflikty rodičů ohledně výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti k jejich dětem, ve věcech výchovy, výživy a styku s dítětem.

Pro českou společnost je typický ještě další rys, totiž víra její politické reprezentace, tedy moci zákonodárné v to, že každý společenský jev je možno a také nanejvýš vhodno regulovat kazuistickou právní úpravou, která pamatuje na všechny varianty, které mohou při aplikaci právního předpisu nastat. Je jen logickým důsledkem, že tyto snahy se neseťkávají s úspěchem. Důvodem může být chyba zákonodárce, vývoj společenských vztahů, se kterým zákonodárce nepočítá. Právní úprava pak reálně neřeší společenský problém, který původně řešit měla, neodpovídá na společenskou poptávku po právní úpravě, pokud ovšem taková poptávka po právní úpravě vůbec existovala.⁵

Jak tedy český zákonodárce upravuje mediaci? Pozitivně právní úprava mediace jako takové v České republice chybí. To ovšem neznamená, že mediace v České republice neexistuje. Mediací se zabývají nestátní subjekty, jsou sdruženy v Asociaci mediátorů České republiky, jsou zřízena centra poskytující mediační služby, např. v Ostravě. Zájemci o mediaci získávají informace o mediaci ze statutů mediačních center, případně z informací poskytovaných Asociací mediátorů ČR. Mediace je předmětem výuky na vysokých školách.⁶

5 V poslední době se množí takové příklady, jde o plošné zavedení systému datových schránek pro doručování úředních (nejen soudních) písemností, zásadní změnu občanského soudního řízení zavedením téměř bezvýjimečné zákonné koncentrace soudního řízení již ve fázi přípravy jednání, případně při prvním jednání ve věci. Ve své podstatě jde o přínosné myšlenky, nicméně realizace těchto myšlenek v podobě pozitivněprávní přináší několikanásobně více problémů než přínosů.

6 např. FSS MU Brno v rámci bakalářského studijního programu,

Mediaci nalezneme skrytě upravenou v ust. § 110 odst. 2 o.s.ř. dle které mohou účastníci řízení navrhnout klid řízení z důvodu probíhající mediace, soud řízení přeruší nepřičít-li se to účelu řízení, soud sleduje průběh mediace, mohou mu být poskytovány pouze informace, které již v řízení před soudem vyšly najevo. Pokračovat v takto přerušném řízení lze dle ust. § 111 odst. 2 věta třetí o.s.ř. pokračovat i bez návrhu před uplynutím tříměsíční lhůty jinak stanovené ve větě první téhož zákonného ustanovení.

Mediace má své místo i při řešení sporů ohledně styku s dítětem. Česká republika je vázána Úmluvou o sjednávání styku s dětmi č. 91/2005 Sb.m.s.; konkrétně čl. 7, ukládající členským státům zajistit, aby rodiče děti byli motivováni k řešení konfliktů ohledně styku s dítětem dohodou. Podle ust. § 12 z.č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí jsou orgány, které mají usilovat o uzavření dohod mezi znesvářenými rodiči orgány sociální péče o děti.

Ministerstvo spravedlnosti ČR zpracovalo návrh zákona o mediaci v netrestních věcech.⁷ Předkladatel zákona volí koncepci úplné samostatné právní úpravy mediace v rámci základního právního předpisu spojenými s novelizacemi dalších dotčených právních předpisů, zejména v tomto případě o.s.ř., jde o implementaci norem evropských, konkrétně směrnice EP 2008/52/ES ze dne 21.5.2008.

Podle tohoto návrhu zákona se mediací rozumí „postup pro řešení sporů za účasti jednoho nebo více registrovaných mediátorů, který podporuje komunikaci mezi osobami na sporu zúčastněnými (dále jen „strany sporu“) tak, aby jim pomohl dosáhnout smírného vyřešení jejich sporu uzavřením mediační dohody.“⁸ Mediace se zahajuje uzavřením písemné dohody o mediaci, jejími obligatorními náležitostmi jsou: označení stran sporu, mediátora, vymezení předmětu sporu, výše odměny a náhrad mediátora a dobu, na kterou je dohoda uzavřena, nebo údaj, že jde o dohodu uzavřenou na dobu neurčitou, dohodu o úhradě nákladů mediace. Podstatná část návrhu zákona je věnována postavení mediátora, zvláště se přitom ustanovuje skupina mediátorů v rodinných sporech, dohledu nad činností mediátora, registraci mediátorů.

Mediace může probíhat nezávisle na jakémkoli jiném řízení. Návrh zákona řeší vztah probíhající mediace k soudnímu řízení. Pokud již bylo zahájeno soudní řízení, soud řízení obligatorně přeruší postupem podle ust. § 109 o.s.ř. a nařídí první schůzku s registrovaným mediátorem v řízeních ve

⁷ mediace v trestních věcech je upravena v z.č. 257/2000Sb. ze dne 14.7.2000 o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb.,o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů,zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb.,o sociálně-právní ochraně dětí zákon o Probační a mediační službě)

⁸ ust. § 3 pís. a) návrhu zákona

věcech výchovy a výživy nezletilého dítěte a styku rodičů a prarodičů s ním, pokud dojde k přerušení řízení může dojít k přerušení řízení nejdéle na dobu tří měsíců, nelze ji nařídit po dobu trvání předběžného opatření dle ust. § 76b o.s.ř. Případně řízení přeruší dle ust. § 110 o.s.ř. ke společnému návrhu účastníků řízení. Soud v obou případech přerušení vždy určí lhůtu, na kterou je řízení z toho důvodu přerušeno, nejdéle může být řízení přerušeno na dobu 1 roku. Po dobu mediace, nejvýše 1 roku neběží promlčecí ani prekluzivní lhůty.

Mediační dohoda sama o sobě není podkladem pro výkon rozhodnutí, není exekučním titulem. Podkladem pro výkon rozhodnutí se stává poté, co je její obsah zachycen v notářském nebo exekutorském zápisu se svolením k vykonatelnosti, nebo byla schválena jako soudní smír. Podle ust. § 99 o.s.ř. pak jako soudní smír může být schválena mediační dohoda uzavřená před registrovaným mediátorem, a to i tehdy, jsou-li předmětem mediační dohody věci výchovy a výživy nezletilého dítěte nebo styku rodičů, prarodičů a sourozenců s ním.

Zvláště se pak zařazuje možnost soudu nařídit, je-li to účelné, ve věcech výchovy a výživy nezletilého dítěte a styku rodičů, prarodičů a sourozencům s ním první schůzku u registrovaného mediátora v rodinných sporech do ust. § 100 o.s.ř., které upravuje základní procesní povinnosti účastníkům řízení. Mediace je úplatná, zákon vymezuje činnost mediátora jako podnikatelskou činnost vykonávanou na základě živnostenského oprávnění, tedy činnost vykonávanou za účelem dosažení zisku. Náklady mediace by měli nést účastníci řízení, vyjma nákladů na první schůzku nařízenou dle ust. § 100 o.s.ř.

Návrh zákona o mediaci v netrestních věcech není nyní projednáván v rámci legislativního procesu, jeho projednávání se předpokládá v průběhu r. 2011.

3. SLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Na Slovensku je mediace právem regulována z.č. 420/2004 Z.z. o mediácii, který nabyl účinnosti 1.9.2004.

Jde o komplexní úpravu mediace pro spory vzniklé z občanskoprávních vztahů, rodinnoprávních vztahů, obchodních závazkových vztahů a pracovněprávních vztahů, jde o mimosoudní činnost. Mediaci provádí mediátoři na základě uzavřené smlouvy o mediaci. Ministerstvo spravedlnosti vede registr mediátorů, i na Slovensku je výkon činnosti mediátora podnikáním. Mediace se provádí na základě písemné dohody, pokud návrh na uzavření dohody není akceptován do 14 dnů, má se za to, že byl odmítnut. Výsledkem mediace je uzavření obligatorně písemné dohody, která je závazná pro osoby zúčastněné na mediaci, exekučním titulem se stává pokud je sepsaná ve formě notářského zápisu, nebo schválena jako soudní smír. Soud může účastníkům řízení pouze doporučit, aby se pokusili o smír cestou mediace.

Mediace je úplatná. Pokud probíhající soudní řízení skončí schválením soudního smíru, jehož předmětem je mediační dohoda, vrací se poměrná část zaplaceného soudního poplatku.

4. POLSKO.

Polskou právní úpravu mediace nalezneme v ust. Art. 183 a násl. Kodeksu postępowania cywilnego, která byla do polského právní řádu zařazena novelizací tohoto právního předpisu účinnou od 10.12.2005.

Mediace probíhá na základě uzavřené dohody o mediaci, mediace může probíhat jak před zahájením soudního řízení, tak i v průběhu soudního řízení. Mediace je dobrovolná, úplatná. Mediátorem může být jak osoba zapsaná v seznamu mediátorů, tak i osoba vybraná ad hoc pro pomoc při řešení konkrétního konfliktu. Dojde-li k uzavření mediační dohody v průběhu řízení, soud řízení přeruší na dobu jednoho měsíce, pokud mediace probíhá, je možné prodloužení této doby, a to ke společnému návrhu stran sporu.

Soud doporučuje účastníkům řízení, aby se podrobili mediaci do skončení prvního jednání ve věci, poté může k mediaci dojít pouze ke společnému návrhu stran sporu, mediaci může soud doporučit účastníkům řízení pouze jedenkrát v průběhu řízení. Pokud dojde k uzavření dohody v průběhu mediace, sepisuje se do protokolu a tento protokol mediátor předkládá soudu. Soud dohodu schválí ve formě soudního smíru (dohody) pokud je v souladu s hmotným právem, pokud je její obsah určitý. Pokud dojde ke schválení soudem, je exekučním titulem.

5. EVROPSKÁ UNIE.

Evropská unie si dlouhodobě uvědomuje potřebu mediace pro řešení konfliktů mezi lidmi. Základem pro všechny tři zmíněné právní úpravy je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21.5.2008. Tato směrnice se vztahuje na přeshraniční spory v občanských a obchodních věcech, tedy pro spory, v němž alespoň jedna ze stran sporu má bydliště nebo se obvykle zdržuje v jiném členském státě než kterákoli jiná strana. Mediací se pro účely této směrnice rozumí i mediace vedená soudem, který však není příslušný pro žádné soudní řízení mezi stranami. Podle této směrnice členské státy jsou povinny zajistit mediační řízení, vypracování a dodržování kodexů dobrovolných chování mediátorů, přístup stran konfliktu k mediaci, důvěrnost mediace, vykonatelnost dohod vyplývajících z mediace a zajistit, aby v průběhu mediace nebyly zúčastněným osobám promlčecí a prekluzivní lhůty. Členskými státy je uloženo, aby uvedly v účinnost své právní předpisy, resp. dosáhly souladu s touto směrnicí do 21.11.2010. Tato směrnice je závazná pro všechny státy vyjma Dánska.

Účelem směrnice je zajistit jednotlivcům lepší přístup ke spravedlnosti, přičemž k řešení konfliktů mají sloužit i jejich alternativní způsoby, vedle rozhodčího řízení též mediace, členské státy by měly podpořit mediaci,

avšak mediace nemá být povinná, její nepodstoupení, nemá být stíháno žádnou sankcí. Soudy by nicméně měly mít možnost navrhnout stranám sporu řešení konfliktu cestou mediace, státy by měly zajistit kvalitní mediaci. Předpokládá se, že využívání mediace by mohlo přispět ke snížení nákladů státu na soudní řízení. Nemělo by však jít v žádném případě o hlavní důvod pro zavádění mediačního řízení. Mediace je důležitá sama o sobě, neboť jejím prostřednictvím lze vyřešit konflikt. Předpokládá se využití mediace ve všech obchodních a občanskoprávních sporech – konfliktech.

6. ZÁVĚREČNÉ SROVNÁNÍ.

Na Slovensku i v Polsku je zdůrazňován význam mediace právě pro rodinné konflikty, zejména konflikty rodičů o výchovu a výživu nezletilých dětí, pro konflikty o styku s dítětem. Důležité je však i využití mediace pro spory mezi bývalými manžely, a to při zrušení a vypořádání práva společného nájmu bytu, při vypořádání zaniklého společného jmění manželů, při sporech o výživné mezi zletilými osobami.

Při srovnání návrhu českého zákona o mediaci s právní úpravou slovenskou a polskou vzniká několik dílčích otázek:

1) Je vhodné upravit mediaci v rámci občanského soudního řádu, nebo samostatným zákonem o mediaci?

Mediace je do jisté míry alternativou soudního sporu. Proto by úprava postupu mediace měla být zařazena v občanském soudním řádu. Polská varianta řešení se jeví jako vhodnější. Účastník soudního řízení získává komplexní informaci o možnostech řešení svého konfliktu z jedné (základní) právní normy, a to z občanského soudního řádu. Český návrh zákona je pro běžného účastníka řízení nepřehledný, neboť mnohem větší pozornost se věnuje postavení mediátorů, jejich ustanovování a správním deliktům, tedy organizačním záležitostem, které s vlastní mediací nesouvisí. Pouze tyto otázky by měly být upraveny samostatným zákonem. Klást si v této souvislosti otázku, zda vůbec právně regulovat mediaci je nadbytečné, a to s ohledem na to, že zavést do národního právního řádu právní úpravu mediace ukládá Česká republika evropská legislativa.

2) Je vhodné zavést povinnou mediaci v rodinněprávních konfliktech – ve věcech péče soudu o nezletilé?

Toto povinné zavedení mediace je v přímém rozporu se zásadou dobrovolnosti mediace. Nesystémově, kdy vůdčí potřeba zájmu dítěte vyžaduje rychlé vyřízení věci a je možné se obávat, že dojde pouze k prodloužení řízení. Přínosnější by bylo, pokud český zákonodárce setrvá na svém záměru zavést obligatorní mediaci (již toto je jasný protimluv), koncipovat zákonnou povinnost podrobit se mediaci tak, že společně s návrhem bud soudu předložena i zpráva o tom, že mediace proběhla, v jakém období a s jakým výsledkem tak, aby z této zprávy s ohledem na

obligatorní mlčenlivost mediátora o probíraných otázkách bylo zřejmé, že mediace proběhla, kdy proběhla a s jakým výsledkem. Je zřejmé, že česká úprava vyžaduje mediaci i v případech, kdy je z povahy toho institutu vyloučena, při násilí v rodině – předběžné opatření dle ust. § 76b o.s.ř. není pro zákonodárce překážkou pro to, aby vyžadoval po účastnících řízení mediaci, činí mediaci povinnou pro osoby psychicky nemocné, tj. i osoby nesvéprávné, či omezené ve způsobilosti k právním úkonům, osoby závislé na návykových látkách, omezené ve způsobilosti k právním úkonům přechodně po dobu ataku závislosti, tedy osoby bez způsobilosti k procesním úkonům.

3) Je správně vymezen okruh osob, které se podrobují mediaci?

Zákonodárce okruh osob, které se podrobují mediaci, vymezuje jako účastníky řízení. S ohledem na definici účastníků řízení obsaženou v ust. § 90 o.s.ř. ve sporném řízení tu problém není. S ohledem na definici účastníků řízení v ust. § 94 o.s.ř. se pak musíme ptát, zda se mediaci musí podrobit i samo nezletilé dítě.

4) Má být omezena doba mediace, probíhá-li současně soudní řízení ?

Mediace jako dobrovolný proces zásadně nepředpokládá omezení doby trvání. Mediace trvá, pokud osoby účastníci se mediace mají potřebuje mediace účastnit. Jiná je ovšem situace, kdy mediace probíhá již v průběhu soudního řízení. V důsledku provádění mediace má být soudní řízení přerušeno buď postupem dle ust. § 109 o.s.ř., nebo má k návrhu stran sporu nastat klid řízení dle ust. § 110 o.s.ř. Český zákonodárce předpokládá u klidu řízení až dobu 1 roku. Jako velice inspirující se jeví polská právní úprava, dle které dochází k přerušení řízení na dobu jednoho měsíce. Tato doba je vymezena pro uskutečnění první návštěvy mediátora a navázání dialogu s dalším účastníkem konfliktu. Tento postup je vhodnější, reaguje pružněji na konkrétní situaci v daném konfliktu. V souvislosti s přerušením řízení se ještě jako poněkud matoucí jeví pokyn zákonodárce pro soud sledovat průběh mediace, a to s ohledem na povinnou mlčenlivost mediátora a důvěrnost probíraných informací.

5) Má být mediační dohoda schválena jako soudní smír?

Mediační dohoda se stává exekučním titulem ve formě notářského zápisu či exekutorského zápisu s přímou vykonatelností, případně schválená jako soudní smír. Podstata schválení soudního smíru spočívá v kontrole dohody soudem, zda jde o právní úkon určitý a srozumitelný, soud schválí smír není-li v rozporu s právními předpisy. Návrh zákona počítá s tím, že veškeré mediační dohody, tedy i dohody ve věcech péče soudu o nezletilé budou soudem schvalovány touto formou. Jde o zcela nekonceptní záměr ignorující rozdílnosti sporného a nesporného řízení vyjádřené ve stávající právní úpravě o.s.ř.

6) Má být mediace úplatná?

Mediace je zákonodárcem koncipována jako úplatná. Úplatnost mediace je rovněž problémem, a to zejména pro ta řízení, která jsou osvobozena od poplatkové povinnosti, případně řízení, kde je od poplatkové povinnosti osvobozen navrhovatel. Jde právě o mediační řízení vzešlá z důvodů rodinných konfliktů. Působí zvláště pokud v řízení osvobozeném od poplatkové povinnosti je stranám konfliktu ukládáno podrobit se úplatné mediaci. Cena mediace je určena dohodou s mediátorem, nyní se setkáváme se s cenou okolo 600,-Kč až 800,-Kč za jednoho účastníka mediace. Návrh zákona nepředpokládá, že by např. za osoby nemajetné hradil úplatu za mediaci stát.

Podnětnou se alespoň pro účely mediace v řízeních, která nejsou osvobozena od povinnosti platit soudní poplatek, jeví úprava slovenská. Pokud dojde k uzavření mediační dohody a jejímu následnému schválení formou soudního smíru, pak dochází podle toho, v jaké fázi řízení dojde k uzavření dohody, k vrácení poměrné části zaplaceného soudního poplatku. Tato úprava by byla přínosná například ve sporných řízeních vycházejících z rodinných konfliktů, a to ve sporech o výživné mezi zletilými osobami, ve sporech o zrušení práva společného nájmu bytu a vypořádání zaniklého společného jmění manželů.

7) Pamatoval český zákonodárce na vztah mediace a koncentrace soudní řízení?

Nejvíce žádoucí je stav, kdy je v průběhu řízení uzavřena dohoda. Zákonodárce však u řízení neuvedených v ust. § 120 odst. 2 o.s.ř. neřeší vztah průběhu těchto řízení, mediace a dalšího procesního institutu – koncentrace řízení dle ust. § 118b o.s.ř. Podstatou zákonné koncentrace je uvedení skutkových tvrzení a označení důkazů do skončení přípravného jednání, případně jednání, nekoná-li se jednání přípravné, resp. do uplynutí lhůty, která je účastníkům řízení stanovena postupem dle ust. § 118a odst. 1, 3 o.s.ř. Praktické problémy mohou vznikat, pokud po prvním jednání ve věci dojde k úspěšné mediaci, k uzavření dohody, ovšem na základě jiného skutkového stavu. Ne vždy totiž skutkový stav tvrzený účastníky řízení v průběhu sporu odpovídá realitě. Pak bude zřejmě velmi problematické schvalování smíru – mediační dohody, když k novým skutečnostem a důkazům soud ex lege přihlížet nesmí. Za takové situace by soud vlastně smír schválit neměl. Pokud by ke schválení smíru došlo, mohlo by s ohledem na ust. § 99 odst. 2 o.s.ř. následně dojít k tomu, že nespokojený účastník řízení podá u soudu žalobu na neplatnost smíru právě z toho důvodu. Tím by mohlo dojít k popření celého procesu mediace.

Návrh českého zákona vyvolává jak vidno různé otázky. V průběhu legislativního procesu by proto měla být návrhu věnována větší pozornost, aby některé jeho nedostatky byly odstraněny. Český zákonodárce by měl pečlivěji přistoupit k implementaci evropského práva a současně by se měl inspirovat již platnou a účinnou právní úpravou polskou a slovenskou tak, aby se i v Česku mediace stala hojně užívaným státem podporovaným nástrojem řešení mezilidských konfliktů.

Mediace by měla být využívána nejen pro řešení konfliktů rodičů při výkonu rodičovské zodpovědnosti. Mediace je velice vhodná i pro řešení sporů o výživné mezi manžely, rozvedenými manžely a rodiči a jejich zletilými dětmi, jakož i majetkové spory rozvedených manželů. Za těmito spory totiž vždy stojí mezilidské konflikty. Pokud se podaří cestou mediace odstranit konflikt, pak většinou osoby zúčastněné na konfliktu dospějí k dohodě. Zákon v některých případech, např. u vypořádání zaniklého společného jmění manželů, či zrušení práva společného nájmu bytu předpokládá jako prioritní způsob řešení právě hmotněprávní dohodu. Cestou mediace tak lze i v těchto konfliktech účelně předcházet soudním sporům.

Literature:

- Ustawa z dnia 17.listopada 1964, Kodeks postępowania cywilnego, dostupno na www.kancelariasejmu.pl.
- Mediacje(přehled pr. úpravy), dostupno na www.ms.gov.pl/mediacje/mediacje.php
- Morek, R: Mediacja w Kodeksie postępowania cywilnego – uwagi porównawacie na tle przepisów o mediacji postępowaniach: karnym, w sprawach nieletnich sądami administracyjnymi, Sprawdz nowości 20/2006, C.H.Beck, dostupno na www.monitorprawniczy.pl
- Specifika mediacji rodzinnych, dostupno na www.mediacja.com
- Glegoła-Szcap, M., Gojska, A., Krata, A., Huryn, V.: Jak skrzystać z mediacji rodzinny, Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych, 2006, dostupno na www.mediacja.com
- zákon 420/2004 Z.z o mediácii a doplnení neiktových zákoníc, dostupno na <http://jaspi.justice.gov.sk>
- Rupcová, E.: Implementácia mediácie do slovenského právniho poriadku, dostupno na www.justice.gov.sk.
- 10 dôvodov pre mediáciu, dostupno na www.mediacia.info/mediacia-dovody.html.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/52/ES ze dne 21.5.2008 o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech

- Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/251(COD) o některých aspektech zprostředkování v občanských a obchodních záležitostech
- European Code of Conduct for Mediators, dostupno www.ec.europa.eu/civiljustice/adr
- Návrh zákona o mediaci v netrestních věcech a o změně některých zákonů a důvodová zpráva k tomuto zákonu, dostupný na www.portal.justice.cz
- Úmluva o styku s dětmi č. 91/2005 Sb.m.s.
- Z.č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Z.č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
- O Asociaci mediátorů České republiky, dostupno na www.amcr.cz/medaice
- Standardy Mediačního centra pro rodinné a občanskoprávní spory v Ostravě, dostupno na www.mcova.cz/standardy
- Běhounek, T.: Mediace v civilním řízení, Právní rozhledy 19/2004, s. 713, dostupno na www.beck-online.cz/legalis

Contact – email

ingrid.kovarvakochova@osoud.olc.justice.cz